

WETENSCHAPSTHEORETISCHE GRONDSLAGEN VAN DE PEDAGOGIEK

Les 2 & 3

OVER HET VERBAND TUSSEN
DE MODERNE
WIJSBEGEEERTE EN
WETENSCHAPPELIJKE
PEDAGOGIEK

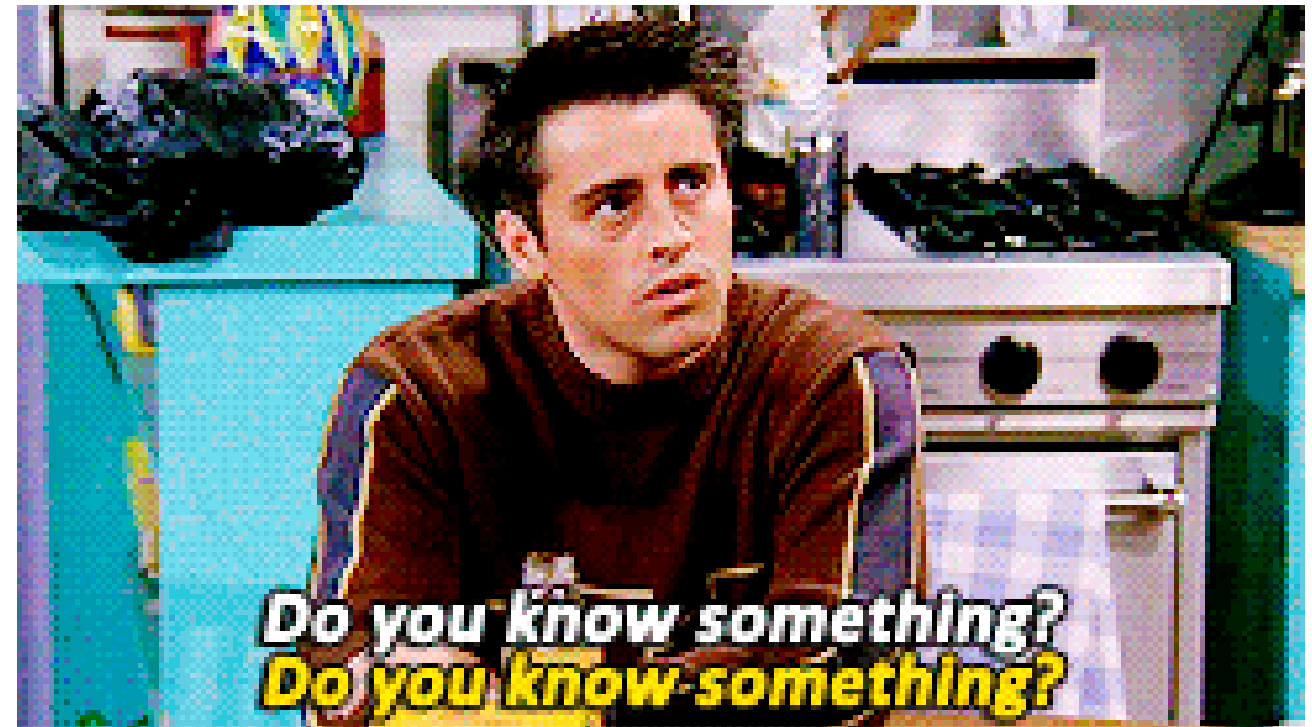
THEY DON'T KNOW THAT WE KNOW THEY KNOW

De epistemologische kwestie

~ leer van de kennis

Zoektocht naar de fundamenteen
en grenzen van het weten

- Hoe weten we dat we iets weten?
- Hoe weten we dat iets waar is?

<https://www.youtube.com/watch?v=LUN2YN0bOi8>

HOE DENKEN WE VANDAAG OVER?

Interesse in het ontstaan, zekerheid & reikwijdte van de menselijke kennis

- ❖ Prioriteit van de filosofie worden kennistheoretische vragen
- ❖ Drang en zoektocht naar kennis
  - ❖ hoe 'kennis' definiëren?
  - ❖ 'iets' weten
  - ❖ kennis verbindt je met feiten
  - ❖ weten vs. Geloven
  - ❖ waar vs. Onwaar
  - ❖ Gebaseerd op...?
- ❖ https://www.youtube.com/watch?v=r_Y3utleTPg

➔ Wetenschap is de enige bron van betrouwbare kennis ←

HOE DENKEN WE VANDAAG OVER?

Interesse in het ontstaan, zekerheid & reikwijdte van de menselijke kennis

- ❖ Aristoteles – observeren
- ❖ Bacon – observeren, experimenteren
- ❖ Hume – observeren, experimenteren & concluderen
  - ❖ zoektocht naar causaliteit, denken de oorzakelijke relaties erbij
  - ❖ wetenschap als beste **gok** → hypothese
- ❖ Willard Quine - observeren, experimenteren & voorzichtig concluderen
  - ❖ wetenschap = web van overtuigingen → overlevingsinstrument

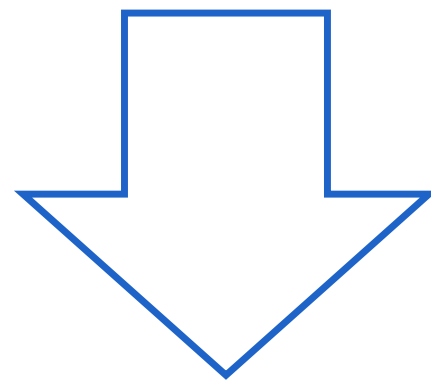

➔ Wetenschap is de enige bron van betrouwbare kennis ←

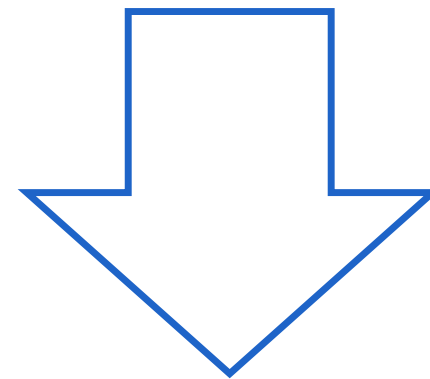
https://www.youtube.com/watch?v=MFEExQm1t2d8&list=PL0nCKHcl08I_f7fs3Bti1WGo89OpJtHUY

HOE DENKEN WE VANDAAG OVER?

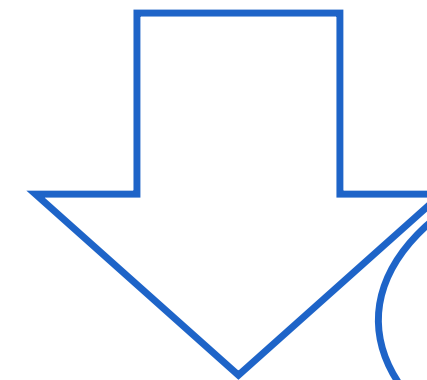
Interesse in het ontstaan, zekerheid & reikwijdte van de
menselijke kennis

Descartes
(rationalisme)

Locke
Hume
(empirisme)

Kant
(idealisme)

Focus op opvoeding en
opvoedingswetenschap

Filosofie wordt voornamelijk epistemologie

~ een zoektocht naar de fundamenteën en grenzen van het weten

DESCARTES & HET RATIONALISME

René Descartes (1596-1650)

~ Cartesiaanse filosofie

Op zoek naar de fundamenteën van het weten:

hoe weet je dat iets waar is?

- weg naar kennis is via **de rede**
  - ✓ rationalisme
  - ✓ zintuigelijke waarneming (~empirie) ondergeschikt
  - ✓ invloed op hedendaagse onderzoekshouding
  - ✓ op zoek naar de juiste methode & rol van het subject

<https://www.youtube.com/watch?v=CAjWUrwwxs4&list=PLwxNMb28XmpeypJMHfNbJ4RAFkRtmAN3P&index=14> (03.08)

... HET BELANG VAN DE JUISTE METHODE

Descartes zoektocht naar de 'ware/juiste methode'

- oordeelscriterium/maatstaf
- wat is waar en wat is onwaar?
- vorm van emancipatie ~ existentiële bekommernissen

- *mathesis universalis* idee

*op zoek naar een
onbetwifelbaar en evident
uitgangspunt*

- haalde de mosterd bij de wiskunde
- constructieve werkwijze (van de ene zekerheid naar de andere)
- juiste orde van denken → methodologische regels
- cf. pedagogisch onderzoek vandaag:
  - opdeling onderdelen/componenten en verbanden leggen
  - deel – geheel discussie

... EEN ONBETWIJFELBAAR UITGANGSPUNT

- Techniek: de methodische of epistemologische twijfel
  - Op zoek naar zekerheden
  - Generalisatie
  - Stappen:
    1. Inzichten filosofen en wetenschappers – *dwalingen*
    2. Zintuigen
      - 2.a. argument van de *illusie*
      - 2.b. argument van de *droom*
    3. Denken
      3. a. voorwerp van het denken ~ *Malin génie*
      3. b. twifelen ~ **activiteit van het denken**

 Enige zekerheid

... HEROPBOUW VAN ZEKERHEDEN

Systematische heropbouw:

1. Zekerheid van de wiskunde ~~Malin génie~~
2. Zekerheid van de buitenwereld ~~Droom~~
3. Zekerheid van de zintuigen ~ fysica ~~Illusie~~

In **volgorde** van zekerheid:

twijfel – bewustzijn – God – buitenwereld

→ Denken komt voor waarnemen

→ Het is vandaag *common sense* om aan te nemen dat wat we waarnemen (zintuigelijk) zekerder is dan wat we denken

→ *Fout* volgens Descartes: wat we kunnen denken is ondubbelzinnig meer zeker dan wat we kunnen waarnemen

... EEN ONBETWIJFELBAAR UITGANGSPUNT

Activiteit van het denken

= onbetwifelbaar en evidente uitgangspunt

“wanneer ik twijfel, ben ik absoluut zeker dat ik aan het twijfelen ben.”

Cogito, ergo sum ~ Ik denk, dus ik ben

- Gaat uit van een ontlichaamd bewustzijn:
  - scheiding tss denken en lichaam
  - scheiding tss ik en lichaam ~ *uitgebreidheid*
  - Mens = de denkende en de lichamelijke
    - cartesianaanse dualisme *‘ik’ of ‘subject’*
    - psychofysische dualiteit
    - diepgeworteld idee in onze cultuur
    - Cf. behaviorisme, houding t.a.v. natuur

DE WAARDE VAN DE FILOSOFIE VAN DESCARTES

De wending naar het **subject**

- subject = eerste vertrekpunt én **criterium** van zekerheid
- bepalende verandering in de geschiedenis van de Westerse filosofie
  - bepaalde wijze van kennisverwerving
  - **een actieve, constituerende rol van kennisverwerving**
- waarheid en kennis van het kennende subject (niet het te kennen object)
- juist & correct denken = **autonoom denken** (*auto-nomos*)
- manier van kijken naar de werkelijkheid
- 'ervaring' niet iets wat subject ontvangt maar **overdenkt**

➔ Strijd tegen vooroordelen, enge opvatting onderzoek

SCHEIDING OBJECTIVITEIT - SUBJECTIVITEIT

Enge opvatting onderzoek(shouding)

→ onderscheid tss **empirisch-analytische** en **interpretatieve** onderzoeksmethoden (cf. les 2)

→ Hoe begrijp je kennis en objectiviteit van onderzoek

→ Hoe begrijp je de mogelijkheid om kennis te verwerven

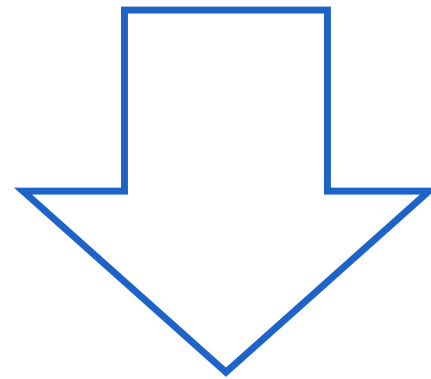
- subjectiviteit van de onderzoeker onder controle houden
- subjectiviteit = gekleurd, vertekend, biased (niet zoals bij Descartes betekenis van subject)

→ veralgemeenbaarheid van kennis

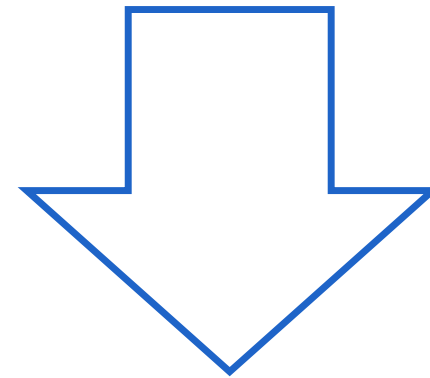
- objectiviteit alleen mogelijk *dankzij* de subjectiviteit van de onderzoeker
- via taal & opvattingen (sociale structuren) toegang tot de werkelijkheid

HOE DENKEN WE VANDAAG OVER?

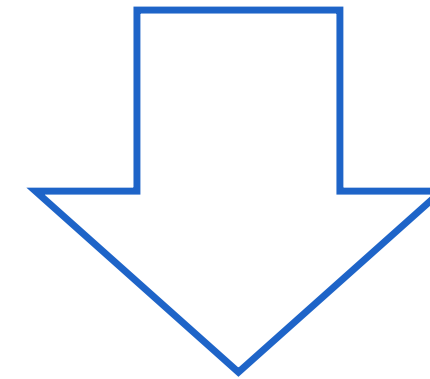
Interesse in het ontstaan, zekerheid & reikwijdte van de
menselijke kennis

Descartes
(rationalisme)

Locke
Hume
(empirisme)

Kant
(idealisme)

LOCKE, HUME & HET EMPIRISME

John Locke (1632-1704)

~ vroege Verlichting

Op zoek naar de fundamenten van het weten:

hoe weet je dat iets waar is?

- weg naar kennis is via **de zintuigen**

✓ empirisme

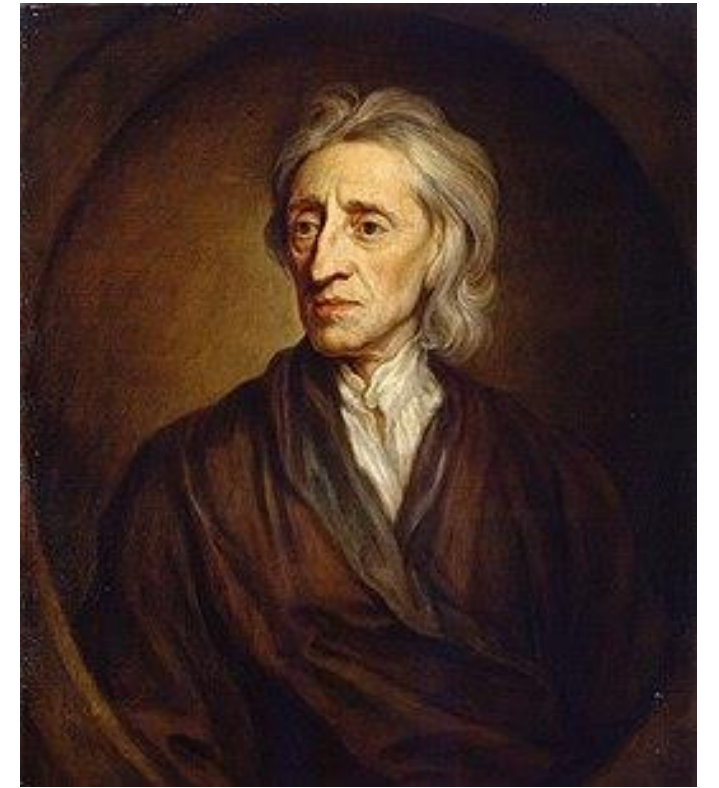
✓ geest is een onbeschreven blad ~ *tabula rasa*

✓ ideeën gevolg van zintuigelijke ervaring

✓ kennis = kenniservaring

✓ ervaring is een bundeling van 'kwaliteiten' ~ kenmerken = *bundle theory*

✓ geen absolute zekerheid, wel gradaties van waarschijnlijkheid

LOCKE, HUME & HET EMPIRISME

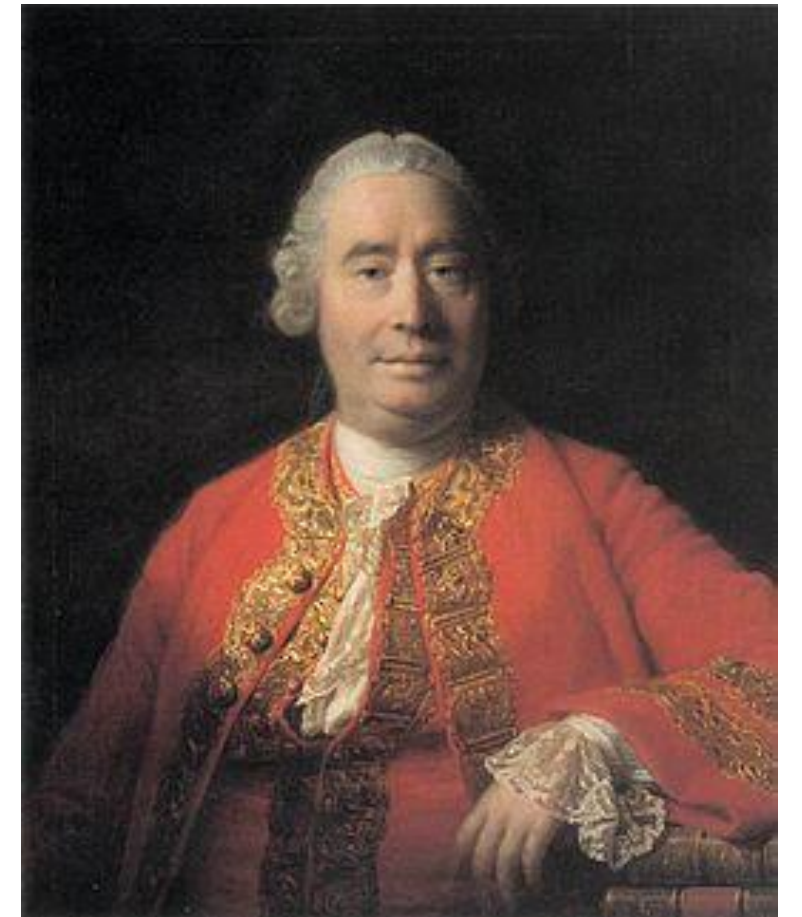
David Hume (1711-1776)

~ Verlichting

Op zoek naar de fundamenteën van het weten:

hoe weet je dat iets waar is?

- weg naar kennis is via de zintuigen
  - ✓ radicaal empirisme
  - ✓ ervaring en observatie
  - ✓ Humes scepticisme met betrekking tot causaliteit

HUMES SCEPTICISME M.B.T. CAUSALITEIT

Oorzaak – gevolg relatie

- Centraal idee in standaardvisie op wetenschap
- Geen zekerheid, enkel **waarschijnlijkheid** volgens Hume
  - ...Het ontbreken van een fundament voor de causale relatie betekent dat alle kennis degradeert tot louter waarschijnlijkheid...*
- Vb. bewegende biljartballen: we *zien* de kracht nooit
- *We zien wel 'na elkaar' maar nooit 'ten gevolge van elkaar'*
- Alle kennis wordt gedegradieerd tot waarschijnlijkheid

→ Causaliteit bestaat niet

HUMES SCEPTICISME M.B.T. CAUSALITEIT

→ Causaliteit bestaat niet

- Fundamentele moeilijkheid voor alle wetenschap

= **probleem van inductie**

- X aantal empirische waarnemingen $\neq$ algemene wet

- relatie verleden - toekomst

~ fataal scepticisme?

~ futiel scepticisme: sceptische conclusies treffen slechts de epistemologie, niet het dagelijks leven van de mens

→ Wetenschappelijke kennis = aantal psychische verwachtingsmechanismen van de mens

-----> *moderate scepticisme* (deel v. onderzoeksprocedures)

DE WAARDE VAN DE FILOSOFIE VAN HUME

Karl Popper (1902 – 1994)

~ kritisch rationalisme

... alle menselijke kennis is in principe

onzeker, voorlopig en hypothetisch (~inductieprobleem)

MAAR wetenschappelijke kennis is wel mogelijk...

≠ pseudo wetenschap

Vervangt verificatie-eis door de **falsifieerbaarheidseis**

- *proof them wrong* (en niet op zoek naar bewijzen)

- onwaarheid van een universele verklarende theorie aantonen d.m.v. empirie

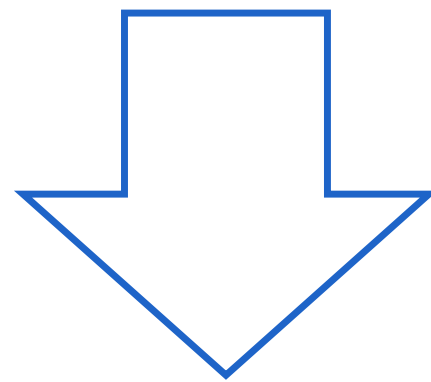
 wetenschappelijke uitspraak moet altijd in aanmerking komen voor **weerlegbaarheid**
UNIVERSITEIT
GENT

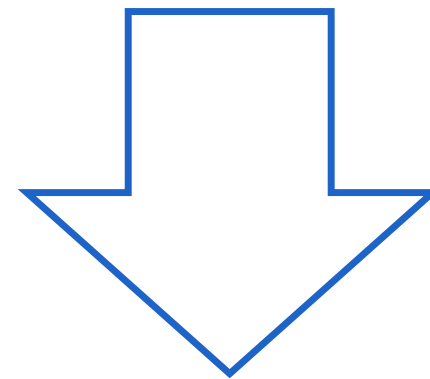

HOE DENKEN WE VANDAAG OVER?

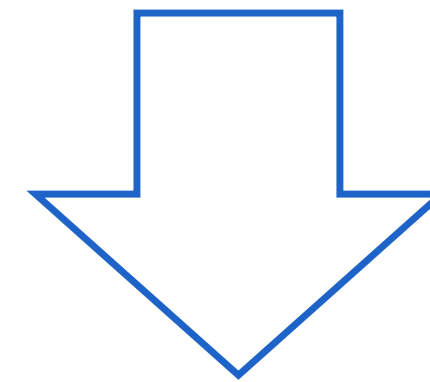
Interesse in het ontstaan, zekerheid & reikwijdte van de
menselijke kennis

Descartes
(rationalisme)

Locke
Hume
(empirisme)

Kant
(idealisme)

Filosofie wordt voornamelijk epistemologie

KANT & HET IDEALISME

Immanuel Kant (1724-1804)

- ~ Verlichting
- ~ beïnvloeding door J. J. Rousseau

Op zoek naar de fundamenteën van het weten:

hoe is wetenschappelijke kennis mogelijk?

- rechtstreeks invloed op de pedagogiek
- *kritische wijsbegeerte*: denken zelf tot voorwerp
- weg naar kennis is **via ervaring & denken**
  - scheppen van moraliteit
  - tegenstander *breken van de wil*

KANT'S FILOSOFIE & PEDAGOGIEK

1. Kant's **über pädagogik**:

- ideeën over opvoeding en opvoedingswetenschap
- verwevenheid filosofie en pedagogiek

2. Kant's **ethiek**:

- inhoud van de pedagogiek

3. Kant's **epistemologie**:

- pedagogiek als wetenschappelijk discipline

KANT'S ÜBER PÄDAGOGIK

~ ideeën over opvoeding en opvoedingswetenschap

Theorie van de opvoeding en de verlichting

“Der Mensch kann nur Mensch werden durch Erziehung.”

- mens-worden ipv mens-zijn
- via opvoeding
- geloof in maakbaarheid
- project van vervolmaking van het menselijke
- *Sapere Aude*
- mondig worden

MENSHEID als geheel perfectioneren

DURF DENKEN

Verlichting is het bevrijden van de mens uit zijn onmondigheid, waaraan hij zelf schuld heeft. Onmondigheid is het onvermogen zijn verstand te gebruiken zonder leiding van een ander. Deze onmondigheid is eigen schuld wanneer de oorzaak ervan niet ligt in gebrek aan verstand, maar wel in gebrek aan moed en wilskracht, het zijne te gebruiken zonder leiding van een ander. Heb de moed je eigen verstand te gebruiken!

*Sapere aude! is aldus de kernspreuk van de Verlichting (...)
(Handboek p. 73)*

KANT'S ÜBER PÄDAGOGIK

Opvoeder plaatsvervanger voor het kind

Mondig worden.....

...tot het kind in vrijheid kan **handelen**

Opvoeder neemt zijn verantwoordelijkheid tot kind zelf
kan beslissen

~ Langeveld vrijheid wordt door opvoeding bijgebracht

= belangrijke taak, wetenschappelijke pedagogiek nodig

KANT'S ÜBER PÄDAGOGIK

Hoe moeten we dan **idealiter opvoeden** volgens Kant?

Cf. boek über pädagogik

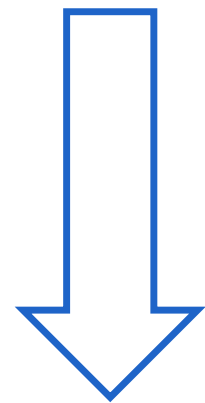
- niet overlaten aan toeval
  - geen concrete eindtoestand
  - geen beschrijving via feitelijke opvoeding
    - maar via het denken
    - uitkomst van **logisch en rationeel redeneringsproces**
- = ideaalbeeld

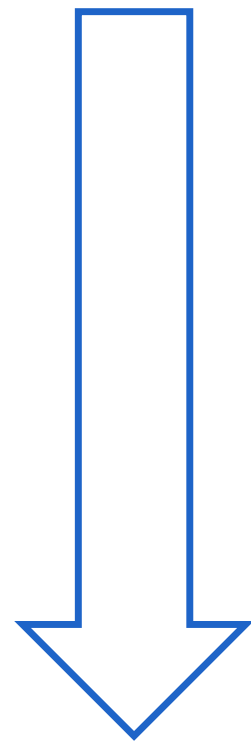
KANT'S ÜBER PÄDAGOGIK

Opvoeding gebaseerd op vier pijlers:

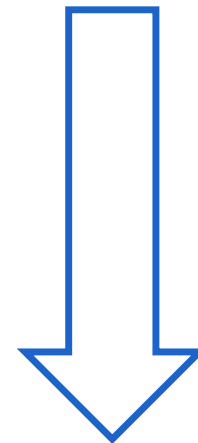
politiek – ethiek – geschiedenisfilosofie – antropologie

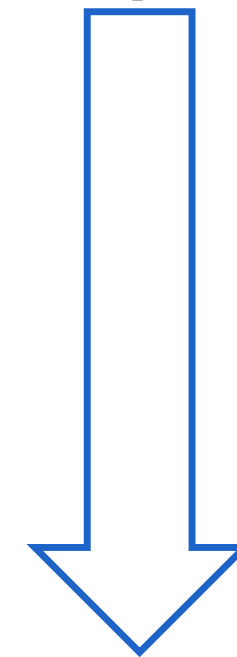
Praktische
voorwaarden
= mogelijkheden
garanderen

Oriënterend vr opvoeding
Ontwerpt doel/bestimmung
= zedelijke persoonlijkheid

Doel onmogelijk voor het individu
= verwezenlijken doorheen
de geschiedenis van de mensheid

Verondersteld mensbeeld
Ontwikkelen richting bestimmung
= van nature begaafd

KANT'S ÜBER PÄDAGOGIK

Het bereiken van de *Bestimmung*

- niet vanzelf
- mens heeft geen instinct
- Opvoeden is een **kunst**
  - ~ kunde
    - werk uitgevoerd door de mens
    - wat mensen moeten doen
  - 2 vormen v. opvoedingswerk:
    - A. mechanisch: opvoeden zonder plan
    - B. oordeelkundig: doordacht of wetenschappelijk

KANT'S ÜBER PÄDAGOGIK

OpvoedingsWetenschap:

- systeem
- apodictische of onbetwistbare zekerheden
  - geen louter empirische zekerheden
  - geen ervaringswetten in de pedagogiek
    - maar apodictische wetten die berusten op **a priori principes**
      - wetenschappelijke pedagogiek wil feiten door het verstand **verklaren**
        - Ideaal functioneert als regulatief principe
      - verbonden met de geschiedenis van de mensheid & **tijdsgebonden** concretisering
        - Principes wijzigen niet maar krijgen een tijdsgebonden concretisering

= principewetenschap

KANT'S ÜBER PÄDAGOGIK

Bereiken van het opvoedingsdoel

A. lichamelijke opvoeding:

- mens als natuurwezen
- **gedetermineerd** door bep. natuur
  - negatieve werkzaamheid:
    - disciplineren dierlijke natuur ~tucht
  - positieve werkzaamheid:
    - vermeerdering natuurlijke aanleg

KANT'S ÜBER PÄDAGOGIK

Bereiken van het opvoedingsdoel

B. morele opvoeding:

mens als wezen van de praktische reden

- ethische/praktische opvoeding
- mens als wezen van de (te verwezelijken) vrijheid
- vrijheid op niveau van denken ~ *noumenale wereld*

- ✓ cultivering
- ✓ civilisering of bildung
- ✓ moralisering

intelligible vrijheid

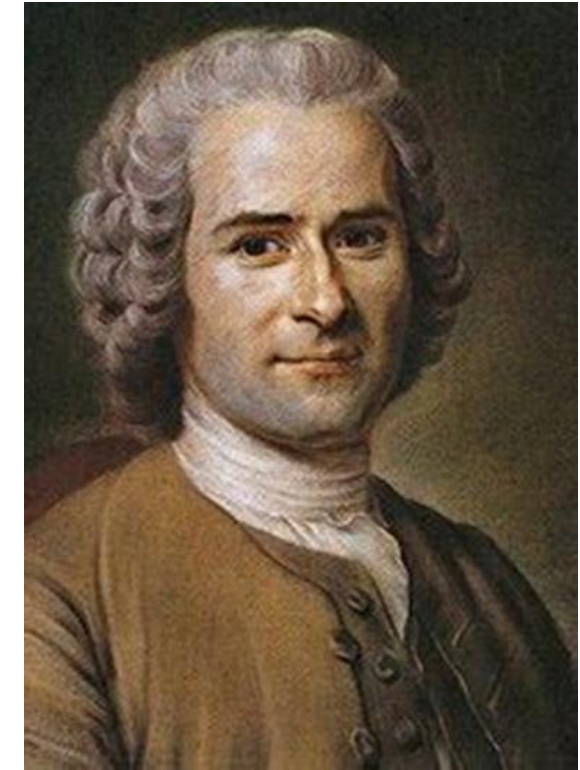
Op deze drie dimensies is pedagogisch werk nodig

→ Via **morele Bildung**

naar een **zedelijke persoonlijkheid**

KANT, EEN KIND VAN ZIJN TIJD

- Invloed JJ Rousseau
  - **Ethiek** als uitgangspunt opvoeding
    - scheppen van moraliteit
    - tegenstander 'breken van de wil'
    - onderscheid 'spel' en 'arbeid'
    - nadruk karaktervorming en waarachtigheid
    - niet te veel knuffelen
    - kindgericht maar geen indiv. verschillen
- Opvoeding heeft een **verlichtingsambitie**

KANT'S ETHIEK:

Inhoud van de pedagogiek ~ ethische/praktische opvoeding

Kant zoekt een antwoord op de vraag: *Wat moet ik doen?*

→ objectieve fundering van het goede

- via de rede ~ constituerende werking van het verstand
- uitgangspunt = normbesef of zedelijke bewustzijn
- goede wil
- autonomie ~ verlichting en emancipatie ideaal

...het zedelijk goede van een handeling wordt uitsluitend bepaald door de wil, door iets van het subject...

~ copernicaanse revolutie: blik op het subject en niet op de werkelijkheid

KANT'S ETHIEK

Wanneer is de wil een *moreel goede* wil?

- Als ze handelt uit plicht
- Onderscheid legaliteit & **moraliteit**

Handelen in overeenstemming met de wet
= **objectieve bepalinggrond** zedelijke goed wil
~ imperatieven

Handelen uit plicht/eerbied voor de wet
= **subjectieve bepalinggrond** zedelijke goed wil
~ maximen

- Imperatieven kunnen voorwaardelijk/hypothetisch of onvoorwaardelijk/categorisch zijn
- Enkel een categorisch imperatief voldoet aan de hoger gestelde eisen vd goede wil

→ Handelen uit plicht, uit eerbied voor de wet,
is handelen volgens de **categorische imperatief** ←

KANT'S CATEGORISCH IMPERATIEF

(HINDOEÏSME Mahabharata Y.15717)

Dit is de hoogste plicht:
doe niet aan een ander wat jezelf pijn zou doen
en wens hen toe wat jezelf verlangt.

(ISLAM HADIS 12 - An Nawawi)

(ZOROASTRIÏSME Dadistan-I-DINKXXXIX 5)

uur is goed
mt
ander te de

t werkel

er wenst

(BOEDDHISME Meta-Sutta 149)

uur is goed
mt
ander te de

t werkel

er wenst

leeft, haar kind liefheeft,
immerde geest
minnen.

(HUMANISME)

Ga zorgvuldig en gewetensvol om
met andere mensen, met de wer
ga met de anderen om,
zoals je wil, dat anderen met je o

(TAOÏSME TAU TE TJING II 49.2)

Voor allen die goed zijn (voor mij), ben ik g
en voor diegenen die niet goed zijn (voor n
ben ik ook goed

(JUDAÏSME Leviticus XIX 18)

Bemin uw naaste als u zelf.

Ik ben JHWH

sen voor u doen

KANT'S CATEGORISCH IMPERATIEF

- ~ Een **moraliteitstest** voor acties/daden
  - door perspectiefverbreding/verplaatsing
  - andere mensen zijn een doel op zichzelf

Vb. vrijheid:

- niet doen wat je maar wil (keuzevrijheid)
- maar zorgen dat iedereen vrij kan zijn/denken (intelligibele vrijheid)
- ~ Wetenschappelijke versie van religieuze waarden

EN DE PEDAGOGIEK?

Kant's invloed op de inhoud van de pedagogiek?

1. mens nooit alleen een middel, maar altijd ook een **doel**
2. **autonomie** als oriëntatie begrip
cf. Langeveld's zelfverantwoordelijke zelfbepaling
3. **universaliseringsdenken**: gelijk(waardig)heid?

KANT'S EPISTEMOLOGIE

Ontwikkeling van pedagogiek als wetenschappelijk discipline

Kant: oordeelkundige **combinatie** tussen ervaring & denken

- zintuigelijke ervaring + verwerking = kennis
- menselijke verstand = structurering/verwerkingsmechanisme
  - tussen werkelijkheid en kennis zit een **filter** = denken

*dus werkelijkheid zelf kennen we nooit ~ gekleurde bril

→ De vraag naar hoe wetenschappelijke kennis mogelijk is? ←

EN DE PEDAGOGIEK?

Scheiding tussen het *feitelijke* (empirische ervaringsinhouden) & het *conceptuele* (de denkstructuren van het verstand)

~ Herbart

Voor sociale ws algemeen:

- Ervaring is altijd **'theoriegeladen'**
  - betekenis geven aan dingen
  - rol sociale wetenschapper ~ interpretatie
- Ervaring is **sociaal geconditioneerd**
  - kennis als een sociaal product
  - sociologie

Lieselot De Wilde

ZAP

VAKGROEP SOCIAAL WERK & SOCIALE
PEDAGOGIEK

E Lieselot.dewilde@ugent.be

www.ugent.be

 Ghent University
 @ugent
 Ghent University